

### **Анатолій ЩЕРБАНЬ**

*кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник  
Музею історії Десятинної церкви, Київ*

### **Олена ЩЕРБАНЬ**

*кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник  
Музею історії Десятинної церкви, Київ*

## **ГЛИНЯНА ШЕВЧЕНКІАНА**

**Анотація.** Подано коротку історію глиняної шевченкіани другої половини XIX — початку XXI ст. Простежено основні характеристики окремих історичних періодів, пов'язано особливості кожного з політичною ситуацією та суспільним замовленням. Названо імена майстрів-керамістів і фарфористів — творців шевченкіани, описано окремі твори, уточнено атрибуцію частини з них. Акцентовано увагу на необхідності появи виробів на шевченківську тематику у творчості сучасних гончарів і фарфористів.

**Ключові слова:** шевченкіана, глиняні вироби, фарфор, фаянс.

Образ Кобзаря — одвічний символ боротьби за свободу українців — упродовж понад 150-ліття хвилював багатьох мистців, письменників і просто патріотів, був надзвичайно популярним. Але в умовах царської Росії після смерті поета лише найсміливіші намагалися створювати Шевченкіану. Від 1917 р. образ поета-бунтівника активно використовували різні політичні сили, в тому числі більшовики, які навіть за часів найбільших репресій щодо українців у 1930-ті рр. пропагували Шевченкіану. Наприклад, 1935-го та 1939 року з'явилися лицемірні публікації, у яких засуджувалися репресивні заходи царату щодо творів Тараса Григоровича [1]. Гучно святкували ювілеї поета, а найкращі українські митці за своїм бажанням чи внаслідок владних розпоряджень створювали Шевченкіану.

Одними з найцікавіших і численних серед виробів, присвячених Т. Шевченку та його образам, є продукція народних гончарів і художників-керамістів, майстрів порцеляни й фаянсу. Ці твори об'єднує не лише матеріал, але й подібність сюжетів, образів, техніки виготовлення та ін. Тому вважаємо

доцільним висвітлювати їх у межах пропонованої статті.

Донині маємо кілька статей, зокрема Ю. Лащука, в якій концептивно окреслено історію глиняної шевченкіани кінця XIX — початку другої половини XX ст. [2], П. Ротача, у котрій зроблено короткий перелік майстрів Полтавщини, що створювали гончарні вироби на шевченківську тематику впродовж кінця XIX — 60-х років XX ст., назв їхніх робіт [3]. Найбільша (4 ст.) третя стаття — О. Клименко “Гончарство і Шевченко”, де дослідниця коротко охарактеризувала шевченкіану в народних і професійних гончарних виробах, надела фото найдавнішого твору шевченкіани в глині — межигірської фаянсової тарелі, виокремила серед гончарних виробів шевченківської тематики кілька напрямків і груп [4].

Але жодна зі згаданих статей не охоплює всі групи глиняних виробів, не дає читачам уявлення про історичний поступ українського народного та професійного мистецтва у створенні глиняної шевченкіани. Зважаючи на це, коротко охарактеризуємо малодосліджені питання. Вироби, які виокремила О. Клименко в особливу групу — “твори асоціативного плану, опосередковано пов’язані з постаттю і творчістю Шевченка” [4, 126], не будемо розглядати, оскільки вважаємо їх вартими окремого дослідження.

Найдавнішим глиняним виробом (мал. 1:1), створеним через невеликий проміжок часу після смерті поета (логічно припустити, що це відбулося до виходу Валуєвського циркуляра), є фаянсова тарілка Києво-Межигірської фабрики. В окремих публікаціях виріб хибно датовано 1840-ми роками, оскільки на денці є цифра 41 [5, 27]. Про те, що це датування невірне, свідчить рельєфний портрет поета в центрі тарілки. Т. Шевченка зображено в смушевій шапці й кожусі, з голоною бородою — таким поет увічнений на фото, зробленому в ательє А. Деньєра (квітень 1859 р.). Цю правду, повернутий він в інший бік, ніж на фото. Портрет полито синьою прозорою поливою, яка, затікаючи в заглибини рельєфу, створює неповторні світлотіні. На крисах тарілку прикрашено рельєфним рослинним орнаментом. Композиція виявилася настільки ефектною, що майже століття (з варіаціями) домінувала на мисках і тарілках шевченківської тематики.

1903 р. досвідчений скульптор, випускник Петербурзької академії мистецтв Федор Балавенський виготовив фарфорове (бісквіт) погруддя поета (мал. 1:2) (у костюмі, з непокритою головою), що нині зберігається в Національному музеї Т. Шевченка [6, 308]. Подібна інтерпретація образу Кобзаря згодом домінувала серед фарфорових бюстів, створених іншими авторами.

За кілька років до цього невеликі глиняні бюсти Т. Шевченка почав виготовляти в гіпсових формах найвідоміший тогочасний опішнянський гончар Федір Чирвенко [7, 52]. Він і Василь Поросний, що вважався учнем Ф. Чирвенка, створювали скульптурки поета принаймні до 1910-х років. Наприклад, відомо, що 1912 р. бюст Шевченка Ф. Чирвенко надіслав на Другу Всеросійську кустарну виставку в Петербурзі [2, 86]. В. Поросний уперше створив скульптуру, на якій Тараса Григоровича (у шапці й кожусі) було зображено в повний зріст (мал. 1:3) [8, 253]. Як зазначив О. Чарновський, Ф. Чирвенко “не виходячи з композиції І. Крамського ... по своєму інтерпретує образ поета...”, а твори Василя Поросного — “бюст і фігура на повний зріст ... були ще ближчими до твору І. Крамського” [17, 55]. Щодо того, чи використовували згадані гончарі при виготовленні творів репродукцію відомого портрета І. Крамського (1871), стверджувати складно. Адже достовірно визначити, чим саме користувалися майстри (репродукцією цього портрета, фото з ательє А. Денъера) чи взагалі передали власне бачення образу, сформоване під впливом тогочасної масової культури, нині складно.

До речі, Ф. Чирвенко був не єдиним українським гончарем, що надіслав свій твір на шевченківську тематику 1912 р. на виставку в Петербурзі. Бюсти Кобзаря також подала Постав-Муцька гончарна майстерня [2, 86]. На Всеросійську виставку в Києві (1913) тарелі з портретом відправили учні Миргородської художньо-промислової школи ім. М. Гоголя [4, 127]. Про такі вироби можна скласти уявлення за фарфоровою тарілкою авторства 16-літнього учня школи Якова Корицького (мал. 1:6) [10, 41]. Декор намальовано фіолетовими фарбами. У центрі виробу розташовано портрет Т. Шевченка (ідентичний зображенню на фото з ательє Денъера 1859 р. і картині І.

Крамського), а на криси нанесено геометричний орнамент за мотивами української вишивки.

Таке масове надсилання виробів на виставки з різних гончарних закладців Полтавщини та від окремих майстрів засвідчує наявність цілеспрямованого впливу Полтавського губернського земства. Відомо, що згадані навчальні заклади підпорядковувалися земству, а Ф. Чирвенко тісно співпрацював з ним. Цей вплив не був випадковим. Бурхливе зацікавлення особою Т. Шевченка та його зображеннями на початку 1910-х років було зумовлене тим, що 1911 р. святкувалося 50-ліття від дня смерті поета, а 1914-го р. — століття від дня народження. Планувалося відзначити ці два ювілеї, у пресі активно обговорювалися проекти пам'ятника поетові в Києві.

Один з авторів таких проєктів, 28-літній Михайло Гаврилко, 1911 р. створив серію плакеток [11, 155, 209-210; 12], відтиснутих у гіпсовій формі (мал. 1:4). На той час він подавав великі надії як живописець і скульптор, навчався в Краківській академії мистецтв. Плакетки виготовлено на фабриці І. Левинського у Львові, яка створювала високоякісну художню й будівельну кераміку.

Зображення на плакетках погрудне. Автор передав образ Кобзаря наприкінці життя (таким його зафіксовано на останньому відомому знімку невідомого фотографа наприкінці 1860-го або на початку 1861 р.). Використані художні прийоми створюють враження, що поет щойно повернувся до глядача й запитально глянув на нього. Зважаючи на час створення форми, можна припустити, що М. Гаврилко вклав у цей погляд власні емоції та запитання. Такий образ поета мистець створив задовго до виготовлення плакеток, про що свідчить малюнок, зроблений 1907 р. [7, 23].

Як свідчать публікації 1911 р., плакетки із зображенням Шевченка було виготовлено з благодійною метою коштом товариства "Жіноча Громада". Гроші від продажу (3 крони за штуку) призначалися для "Рідної школи". Вироби отримали схвальну оцінку сучасників. Як писав І. Труш у газеті "Діло", вони "належать до найліпших з усіх дотеперішніх праць на тім поли. З огляду на невеликий формат різьби, яка не вимагає

спеціального місця на стіні, та з огляду на його удачність і декоративність заслугує ся різьба на якнайширше розповсюджене” [11, 209-210].

Децо пізнішим часом (можливо, 1912-1913 рр.) можна датувати прямокутну плакетку (мал. 1:5) авторства кращого учня Опанаса Сластьона Івана Українця у Миргородській художньо-промисловій школі ім. М. Гоголя, що мав на той час виробничу практику на Баранівському фарфоровому заводі [13, 128-130]. В її центрі зображено кольоровий портрет Шевченка в смушквій шапці та кожусі. Оточено зображення червоною рамкою, переділеною діагональною золотою смугою з модерним орнаментом.

Ймовірно, 1910-ми роками (до 1917 р.) датуються й тарілки (мал. 1:7) з надрукованими на крисах зображеннями чотирьох найвідоміших українських письменників, у тому числі Т. Шевченка, та сценками з життя українців і народними краєвидами. По центру тарілок розташовано чумака з волами. Це — масова продукція Будянського (Харківщина) заводу М.С. Кузнецова.

Цим часом (на думку Ю. Лащука — близько 1910 р.) датовано тарілку з портретом поета, оточеним гуцульським орнаментом (складається з “зубців” і рослинних елементів) та напису “Наша пісня, наша дума не вмере, не загине”, яку створив визначний пістинський гончар, випускник Коломийської гончарної школи Петро Кошак [2, 86-87].

Подібні до описаних творів керамошевченкіани виготовляли й упродовж першого пореволюційного двадцятиліття. Зокрема, відомо, що завідувач художнього відділу Опішнянської гончарної майстерні “виробляє там такі речі, як ось, наприклад, велике погруддя Т.Г. Шевченка, розмальоване кольоровими поливами під натуру. Можна собі уявити, що воно з себе уявляє і яким зразком служить для опішнянських кустарів” [14, 3].

Гончар із с. Кути (Івано-Франківщина) Михайло Волощук у 1920-х роках створив кілька мисок (мал. 2:1) з барельєфним зображенням Т. Шевченка (з непокритою головою), оточеним орнаментом [2, 87]. Помітно, що зразком для створення зображення гончареві слугувала вищеописана плакетка Михайла Гаврилка.

1920-го року художник Станіслав Патковський у Миргородській художньо-промисловій школі імені Миколи Гоголя створив барельєфи й пам'ятні медалі, присвячені поету [8, 195]. 1921 року (до 60-річчя з дня смерті поета) студенти Межигірського керамічного технікуму виготовили миску із зображенням Тараса Шевченка в кожусі й шапці з розкритою книжкою в руці, обрамленим словами “Заповіту” [4, 128]. Близько 1923 р. у Глинському керамічному технікумі було виготовлено й встановлено на постаменті перед адміністративним будинком закладу великий глиняний бюст поета [2, 87].

Оригінальними є два твори. Перший (полив'яну миску) (мал. 2:2) виготовив канівський гончар Григорій Сергієнко в 1920-х роках. Вона прикрашена вдало скомпонованим між витками зеленої спіралі написом коричневим ангобом слів із Шевченкового “Заповіту”, що починається під вінцями і закінчується біля денця підписом — “Заповіт Т. Шевченко”. У центрі миски зображено п'ятипелюсткову квітку. Логічним є припущення Лесі Данченко про те, що цю миску гончар міг створити до 110-ї річниці від дня народження поета (1924 року) [4, 153, 159]. Адже цього року в Каневі очікувалося скупчення багатьох шанувальників Тараса Григоровича. І одним із сувенірів на згадку про перебування на Чернечій горі міг бути такий виріб.

Близько 1928 р. невідомий майстер у м. Бар (Вінничина) створив кольоровими глинами портрет Т. Шевченка, обрамлений українським орнаментом [8, 87].

Ймовірно, 1929 р. (за Б. Бутником-Сіверським) [16, 81] датується і виготовлений в Опішнянській керамічній промисловій школі куманець з портретом поета (з непокритою головою) авторства П. Кононенка (випускник Строганівського училища технічного малювання, найпродуктивніший творець керамошевченкіани в Опішному). Працюючи в артілі “Художній керамік”, він створив значну кількість тарелей і ваз із різними зображеннями поета, обрамленими українським орнаментом [17, рис. 1-2]. Ймовірно, більшість з них датується кінцем 1930-х років. Цей час був переломним у житті багатьох народів СРСР. Розвиток тоталітарної системи досяг апогею,

потужними темпами розвивалася індустріалізація та колективізація, вдосконалювалася планова економіка. 1936 р. було створено “Укрхудожпром”, який координував роботу підприємств художньої промисловості. Саме ці факти лишили помітний слід на шевченкіані в глиняних виробах, унаслідок чого виготовлення предметів із зображеннями поета стало наймасштабнішим від часу його започаткування. 1934 р. святкували 120-ліття від дня народження Т. Шевченка, 1936 р. — 75-ліття від дня смерті. Точно датованих цими роками виробів з підрадянської України нам знайти не вдалося. Напевно, зважаючи на складні політичні реалії, майстри не ризикували створювати портрети Кобзаря, щоб не потрапити під звинувачення в українському націоналізмі. Натомість відомі два вироби з осередків Західної України, що входили до складу Польщі й Чехословаччини. Так, Іван Вінявський з Миколаєва (Дрогобиччина) створив 1936 р. барельєф Т. Шевченка в еліптичному обрамленні, а невідомий автор (підписано “МТР”) із с. Сільце (Іршавський район Закарпаття) близько 1937 р. виготовив теракотове погруддя [2, 87].

Найгучнішим стало святкування 125-ліття від дня народження поета 1939 р. Серед заходів, здійснених для відзначення цієї дати, відбулася республіканська виставка в Києві “Тарас Григорович Шевченко в народному образотворчому мистецтві” (1940), якій передувало 13 обласних виставок [2, 88]. Зокрема, вироби Опішнянської школи майстрів художньої кераміки 1939 р. демонструвалися на виставці в Полтавському державному музеї [8, 366]. Очевидно, чиновники досить активно підготувалися до цих подій, у тому числі надіслали розпорядження створити вироби з портретами поета в усі провідні осередки народних художніх промислів і фарфоро-фаянсової промисловості УРСР. Директиви центральних органів влади виконували тоді дуже слухняно, тому керамошевченкіана поповнилася значною кількістю предметів.

Вважаємо, що саме до виставки 1939 р. П. Кононенко створив більшість виробів на шевченківську тематику. Здебільшого це тарелі з погрудними портретами поета (з непокритою головою, за фотографією 1858 р. з ательє І. Досса). На фото кінця 1930-х років (мал. 2:3) є й таріль з Т. Шевченком,

який сидить на стільці [17, 40, рис. 2] (за фото 1859 р. з альбє І. Гудовського). Там само — вази на шевченківську тематику: із зображенням канонічного портрета поета (в шапці й кожусі), “Тарас Шевченко з кобзою над Дніпром” (за картиною К. Трутовського 1875 р.) та “Мені тринадцятий минало”. До речі, обидві збережені фотографії П. Кононенка доцільно датувати саме 1939-1940-м роками (досі вони датувалися широко — 1930-ми роками). Помітно, що на цих роботах домінують шевченківські сюжети. Композицію зображення на одній з них [17, 40, рис. 2] увінчує адаптована для передання в глині емблема Всесоюзної сільськогосподарської виставки в Москві (відкрита 1 серпня 1939 р.). На іншій (П. Кононенко за роботою) зображено декоративну вазу у вигляді бандури, прихиленої до дерева [17, 41, рис. 3] — такі вироби на шевченківську тематику масово виготовляли майстри артілі “Художній керамік” наприкінці 1930-х років [18, 140]. Очевидно, автором форми для відливання цих ваз міг бути опішнянський гончар Трохим Демченко. Принаймні, пізніше (1977 р.) він виготовляв подібні вироби [3, 204].

Саме наприкінці 1930-х років почалося впровадження шевченкіани в масове фарфоро-фаянсове виробництво. Законодавцем “моди” у цьому напрямку стала Центральна художня лабораторія Укрфарфорфаянстресту, зокрема, український художник фарфору Павло Іванченко (випускник Глинської керамічної школи інструкторів гончарного виробництва та Київського художнього інституту), що на той час працював на посаді старшого художника лабораторії. Найдавніший опублікований його твір на шевченківську тематику виготовлений 1937 р. на Полонському фарфоровому заводі. Це кухлик, з одного боку якого зображено погрудний портрет поета з непокритою головою, а з другого — стилізований рослинний орнамент. Подібні кухлики тоді виготовляли й на Довбиському фарфоровому заводі (мал. 2:4) [10, 117]. 1939 р. П. Іванченко створив фарфорові вази та фаянсовий настінний таріль (мал. 2:5), до речі, уперше на глиняних виробах розташувавши портрет молодого Т. Шевченка (за автопортретом) [20, 64-65] і зображення пам’ятника поетові в Києві. Того самого



року художник О. Сорокін (випускник Одеського художнього училища [10, 269]) створив вазу з портретом поета (з непокритою головою), оточеного українським орнаментом [20, 17], а бюст поета — видатний скульптор Городницького заводу Юрій Гаврилюк. 1940 р. О. Ярош (Довбиський завод) зобразила яскравий портрет Кобзаря в обрамленні персонажів його творів [10, 137].

Культурне піднесення кінця 1930-х років було перервано початком II Світової війни. Після її завершення виготовлення шевченкіани в глиняних виробх продовжилося в рамках започаткованих у попередні часи традицій. Цьому сприяло досить часте проведення різноманітних (районних, республіканських, всесоюзних) виставок. Так, на виставці 1947 р. у Чернігові експонувалося скульптурне погруддя поета, авторства гончаря із с. Верба Сергія Титова. Василь Совіздранюк (Косів, Івано-Франківщина) 1948 р. зобразив профільний портрет Тараса Григоровича. Іван Шкурко (випускник Макарово-Ярівської керамічної кустарно-промислової школи) з Луганська створив барельєфний портрет Т. Шевченка на полумиску, вкритому брунатною поливою. Павлина Цвілик (Косів, Івано-Франківщина) 1952 р. намалювала світлий силует Кобзаря на темно-вишневому тлі [2, 88].

Але й з'явився новий напрямок керамошевченкіани. Гончарі-скульптори (Омелян Железняк, Федір Гнідий, Василь Аронець (мал. 3:3), Михайло Кікоть та ін. [4, 128]) почали створювати композиції-сюжети на тематику Шевченкових творів ("Мені тринадцятий минало", "Наймичка" тощо).

Наприкінці 1940-х років продовжилося творення керамошевченкіани (бюсти, тарелі) у фарфорі та фаянсі (мал. 3:1,2). Зокрема, фаянсові тарелі з фотопортретами Т. Шевченка (з непокритою головою) виготовляли на Будянському заводі. Але найбільше піднесення шевченківської тематики в цьому матеріалі припало на першу половину 1960-х. 1961 р. відзначалося 100-ліття від дня смерті поета, а 1964 р. — 150-ліття від дня народження. Проводилися ювілейні художні виставки, у підготовці до яких було задіяно весь художній потенціал країни, у тому числі керамістів і фарфористів.

Найрельєфніше шевченкіану цього часу можна проаналізувати за творами художників Коростенського фарфорового заводу, які виготовили чи не найбільшу кількість варіантів ювілейної продукції. До творчого процесу було залучено найвідоміших майстрів заводу, кожен з яких показав власне бачення образу поета і його поезії. Найдавнішим, відомим нам коростенським твором на шевченківську тематику є ваза авторства М. Балюка (1959). Вона має традиційний для попереднього часу стриманий декор — пофарбована в пурпурний колір. З одного боку на білому тлі зображено портрет молодого Т. Шевченка, обрамлений золотою овальною рамкою.

В. Нарікян представив чайний сервіз “150 років від дня народження Шевченка” [10, 210]. Вироби мають делікатний чорно-червоний декор у вигляді смуг геометричного орнаменту. На чайнику зображено профіль поета. На інших виробах написи: золотим “Т.Шевченко” та червоно-золотим “150 років”.

В. Трегубова представила тематичні вази, скульптури “Катерина”, “...Нічого кращого немає...” (мал. 3:4) [10, 211], де зобразила знову в червоно-чорних тонах однойменну героїню Шевченкового твору.

В. Ущаковський виготовив вазу, а А. Хитько декорувала її, зобразивши з одного боку оранжевий барельєф поета на тлі сірого українського пейзажу, з іншого — напис “150 років великому Кобзареві” і делікатний орнамент.

Учень М. Жука, випускник Одеського художнього училища [10, 301] І. Ткаченко декорував тарелі портретами Т. Шевченка на тлі повсталих селян (мал. 3:5) та індустріальних пейзажів, на одній — зобразив сюжетну картину “Перебендя”.

Н. Старченко створив дві тематичні вази. На одній зобразив портрет Т. Шевченка, за яким — зображення обличчя українців. Під портретом напис — “Наша дума, наша пісня не вмре, не загине”. З іншого боку написав “Великому кобзареві від українського народу”. Другу декорувала Н. Галушко, на ній зображено портрет поета, обрамлений багатим квітковим орнаментом.

У 1960-х роках і пізніше створювали керамошевченкіану й майстри інших фарфоро-фаянсових і керамічних підприємств

нашої держави: З. Береза, О. Грудзинська, М. Денисенко, Я. Захарчишин, Л. Івківська, М. Левханян, Валерій та Надія Проторєви, Г. Холопцева, А. Чистоганова [4, 128-129], Б. П'янида [8, 266], І. Віцько, Н. Гаркуша, І. Гончаренко, Б. Горбалюк, О. Жникруп, В. Щербина та інші [20, 370]. Продовжилося творення шевченкіани в кераміці й у 1970-х роках. Зокрема, відзначимо 1977 р. — найплідніший для майстрів Опішні, коли на замовлення Канівського музею-заповідника “Могила Тараса Шевченка” вироби на шевченківську тематику створили І. Білик, Н. Білик-Пошивайло, Т. Демченко, В. Нікітченко, Василь та Петро Омеляненки, Р. Чабаненко й інші [8; 19].

Від 1980-х до сьогодні в шевченківській тематиці на глиняних виробах настало затишшя, пов'язане зі складними для всієї керамічної галузі України роками. Керамошевенкіана в той час творилася епізодично. Творчий застій у цьому напрямку українського мистецтва лише нещодавно перервав заслужений художник України Петро Печорний. 2013 р. його глиняні тарелі з барвистими сюжетними розписами (мал. 3:6) на шевченківську тематику заслужено отримали найвищу премію України — Шевченківську за напрямом “Народне і декоративно-прикладне мистецтво”.

Таким чином, шевченкіана в глиняних виробах твориться вже 150 років. За цей час кілька разів змінювалося підпорядкування території України, влада в державах, до яких вона входила. Змінювалися й глиняні вироби, пов'язані з шевченківською тематикою. Хоча тенденції, започатковані за часів царської Росії, виявилися надзвичайно живучими.

2014 року Україна святкує 200-літній ювілей Тараса Шевченка. До цієї дати побачила світ значна кількість наукових і науково-популярних публікацій, створено багато високохудожніх творів і сувенірів. Під час вибору образів і сюжетів для них стають у нагоді глиняні вироби попереднього часу. Але, як бачимо з історії, навіть за часів розквіту українського глинотворення, найбільше предметів керамошевенкіани виготовляли перед виставками, зініційованими органами влади. Сподіваємося, що і в наш час занепаду українського гончарства буде проведено

подібний захід, до якого вдасться залучити провідних українських народних майстрів, художників-керамістів, фарфористів, які вразять новим, сучасним баченням вічного образу нашого Великого Поета, Художника, Пророка і його творів.

1. *Айзеншток И.* Судьба литературного наследства Т. Г. Шевченка // Литературное наследство XIX – XXI. — М., 1935. — С. 437-481.
2. *Лашук Ю.П.* Образ Шевченка в українській народній кераміці / Ю. Лашук // Народна творчість та етнографія. — 1961. — Кн. 1. — С. 86-88.
3. *Ротач П.П.* Гончарство і Шевченко // Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії : у 2-х кн. / П.П. Ротач. — Полтава : Дивосвіт, 2005. — Кн. I. — С. 126-129.
4. *Клименко О.* Гончарство і Шевченко // Шевченківська енциклопедія: в 6 т. — К. : Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка, 2012. — С. 126-129.
5. *Т.Г. Шевченко в народній творчості.* — К. : Вид-во АН УРСР, 1940. — 102 с.
6. *Шевченківська енциклопедія: в 6 т.* — К. : Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка, 2012. — Т. 1. — А-В. — 744 с.
7. *Русов М.* Ганчарство у с. Опошні, у Полтавщині / М. Русов // Матеріали до українсько-руської етнології. — 1905. — Т. VI. — С. 41-59.
8. *Ротач П.П.* Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії : у 2-х кн. / П.П. Ротач. — Полтава : Дивосвіт, 2007. — Кн. II. — 532 с.
9. *Чарновський О.* Українська народна скульптура / О. Чарновський. — Львів : Вид-во Львівського державного університету, 1976. — 143 с.
10. *Школьна О.* Фарфор-фаянс України XX століття / О. Школьна. Кн. 1. — К. : Інтертехнологія, 2011. — 400 с.
11. *Коваль Р.* Михайло Гаврилко : і стеком і шаблею : [Іст. нарис]. — Вінниця : ДП “Державна картографічна фабрика”, 2012. — 472 с.
12. *Щербань А.Л., Щербань О.В.* Два портрети кобзаря в кераміці — дві долі митців // II Междунар. Шевченковские чтения: сб. матер. / общ. ред. В.Я. Бабенко. — Оренбург; Уфа: ИЦ Уфимского филиала МГУ им. М.А. Шолохова, 2013. — С. 160-162.
13. *Школьна О.В.* Художні особливості порцеляни Баранівського фарфорового заводу кінця XIX — початку XX століття // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. — Х.: Харківська державна академія мистецтва і дизайну, 2008. — №8. — С. 119-134.
14. *О.* Художньо-промислові керамічні школи і майстерні для допомоги кустарям / О. // Рідне слово. — 1919. — 25 серп. (17 вер.). — №25. — С. 2-3.
15. *Данченко Л.* Народна кераміка Середнього Придніпров'я / Л. Данченко — К. : Мистецтво, 1974. — 190 с.
16. *Бутник-Сіверський Б.С.* Українське радянське народне мистецтво / Б.С. Бутник-Сіверський. — К. : Наук. думка, 1966. — 224 с.
17. *Щербань О.В.* Елементи станкового малярства в опішнянському гончарстві (1926 — кінець 1930-х років) // Історична пам'ять. Наук. збірник. — 2010. — №1. — С. 88-92.
18. *Пошивайло О., Мо-*

трії С. Нев'янучі квіти Параски Біляк // Український керамологічний журнал. — 2002. — №3 (5). — С. 138-141.

#### **Annotation**

**Anatoly Shcherban', Olena Shcherban'. Earthenware pieces dedicated to T. Shevchenko.** Short history of the earthenware pieces dedicated to T. Shevchenko of the second part of the XIX —th — the beginning of the XX-th centuries is represented. Main characteristics of some historical periods, their peculiarities were connected with politic situation and society demands are traced on. Names of the masters of the earthenware and chinaware creators of the earthenware pieces dedicated to T. Shevchenko were called and attribution some of them was defined more accurately. Attention was accented on the necessity of the appearance pieces dedicated to T. Shevchenko in the creativity of contemporary potters and china ware masters.

**Key words:** pieces dedicated to T. Shevchenko, earthenware objects, chinaware, faience.

#### **Аннотация**

**Анатолій Щербань, Олена Щербань. Глиняная шевченкиана.** Представлено короткую историю глиняной шевченкианы второй половины XIX — начала XX вв. Прослежено основные характеристики отдельных исторических периодов, связано особенности каждого с политической ситуацией и потребностью общества. Названо имена мастеров керамики и фарфора — творцов шевченкианы, описано отдельные работы, уточнено атрибуцию части из них. Акцентировано внимание на необходимости появления изделий на шевченковскую тематику в творчестве современных гончаров и мастеров фарфора.

**Ключевые слова:** шевченкиана, глиняные изделия, фарфор, фаянс.



1.1



1.2



1.6



1.7



1.3



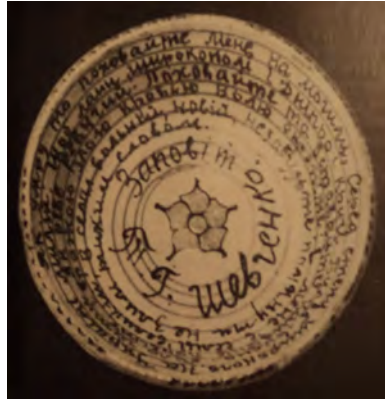
1.4



1.5



2.1



2.2



2.3



2.4



2.5



3.1



3.2



3.3



3.4



3.5



3.6